

УДК 332:33:631:67

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ НАПРЯМКИ РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ
ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ****В.В. МИРОНОВ – к.е.н., Херсонський юридичний інститут
НУВС**

Нові форми господарювання в АПК вимагають організаційно-правових умов забезпечення найбільш ефективного використання земельних, водних та інших ресурсів в зоні зрошення півдня України. Дефіцит органічних добрив і обмежені можливості застосування індустриальних технологій вирощування сільськогосподарських культур визначили гостру проблему зберігання і підвищення родючості ґрунтів. Це народногосподарське завдання значною мірою можна вирішити за рахунок раціоналізації та оптимізації сівозмін і структури посівних площ.

Відомо, що у відношенні родючості ґрунтів є дві групи сільськогосподарських культур: гумусовикористовуючі та гумусонакопичуючі. До перших відносяться зернові (особливо озима пшениця, кукурудза на зерно), пропашні і технічні, тобто культури польових сівозмін. До других відносяться багаторічні трави і зернобобові, тобто культури кормових сівозмін. Наші дослідження свідчать, що найбільший вихід поживних речовин, сукупної валової й чистої енергії з одиниці площі забезпечують кормові сівозміни, де багаторічні трави та зернобобові поруч із зерновими культурами займають суттєву питому вагу. Заслугує увагу також семипільна польова сівозмінна (зернові та поживні кормові культури). Такий підхід у землекористуванні в степовій зоні півдня України дає змогу значно покращити показники вирощування зернових і кормових культур, відродити таку важливу галузь тваринництва, як скотарство. При цьому забезпечується найбільш гармонійний розвиток рослинництва та тваринництва (це органічні добрива, родючість ґрунтів, високий вихід сільськогосподарської продукції з одиниці площі та ефективне її використання).

Разом з тим аналіз структури посівних площ в АР Крим свідчить про значні порушення наукових основ землекористування (табл. 1).

**Таблиця 1 – Структура посівних площ
(усі категорії господарств АР Крим), %.**

Культури	Роки					
	1990	1991	1995	1998	1999	2002- 2001 рр. (середнє)
Уся посівна площа	100	100	100	100	100	100
в тому числі: зернові культури - всього	45,7	46,1	49,3	52,8	52,3	58,5
із них: пшениця озима	22,5	22,1	22,3	29,1	28,6	32,9
кукурудза	1,5	1,7	0,6	0,5	0,3	0,2
технічні культури – всього	6,7	6,4	6,4	9,4	12,7	10,5
із них: соняшник	3,9	3,9	4,8	7,4	10,3	8,2
соя	0,8	0,8	0,1	0,1	0,2	0,2
кормові культури – всього	44,0	43,8	39,3	33,1	29,8	25,6
із них: кукурудза на силос і зелений корм	12,1	12,1	8,9	8,1	5,7	3,7
однорічні трави	16,7	17,1	16,2	11,1	11,2	10,2
багаторічні трави	11,2	10,2	10,8	11,1	10,1	9,2

У 1990-1991 роках була найбільш оптимальна структура посівних площ, тобто раціональне сполучення польових і кормових сівозмін. Кормові культури займали 44%. У період реформування сільськогосподарських підприємств спостерігається негативна тенденція у забезпеченні раціональної структури посівних площ. Кормові культури, питома вага яких за десятирічний період знизилась на 18,4%, займають лише 25,6%. При цьому в умовах помітного росту питомої ваги посівних площ зернових і технічних культур (відповідно на 12,8% та 3,8%), особливо озимої пшениці і соняшнику, не виправдано скорочені посівні площі кукурудзи на зерно і сої. У 2000-2001 роках у структурі посівних площ ці культури займали лише по 0,2%, або темпи їх зниження склали 2-4 рази.

У цілому кормова база для тваринництва порівняно з 1990 роком за кількістю кормів (в корм. од.) знизилася у 4-5 разів, а заготівля кормових корнеплодів – більше ніж у 10 разів. Це призвело до значного скорочення поголів'я худоби і птиці та їх продуктивності. Як результат – споживання населенням важливих продуктів харчування зменшилося фактично у два рази. До того ж суттєве збільшення площ зернових культур і соняшнику не вирішило проблему стабілізації валового виробництва найбільш конкурентноспроможної продукції, про що свідчать показники врожайності основних сільськогосподарських культур (табл. 2).

Таблиця 2 – Урожайність основних сільськогосподарських культур (усі категорії господарств АР Крим), ц/га.

Культури	Роки						2000 р. до 1990 р., %
	1990	1991	1995	1998	1999	2000	
Зернові – всього	36,3	30,7	27,0	20,6	20,7	20,1	55,3
в тому числі: пшениця озима	36,5	31,0	27,5	22,0	21,0	20,7	56,7
кукурудза	53,4	36,9	24,1	11,6	15,3	14,8	27,7
Соняшник	9,0	9,4	6,9	6,0	5,6	5,4	60,0
Соя	16,8	17,3	13,9	13,9	13,1	11,0	65,5
Овочі	207	169	95	99	98	85	41,1
Кормові корнеплоди	604	499	196	240	170	157	26,0
Кукурудза на силос і зелений корм	158	176	108	74	78	64	40,5
Однорічні трави на сіно	27,9	27,2	19,4	16,2	16,6	16,2	58,1
Багаторічні трави на сіно	45,9	54,1	38,9	25,0	22,7	23,7	51,6

За десять років врожайність сільськогосподарських культур знизилась у 2-3 і більше разів, що є показником екстенсивного ведення сільськогосподарського виробництва. Це результат неефективного використання зрошуваних земель, зрошувальної води та всього матеріально-технічного потенціалу водогосподарського комплексу.

В умовах півдня України зрошення порівняно з богарними умовами забезпечує підвищення врожайності сільськогосподарських культур в 1,8-4,5 рази. Це переконливо свідчить про те, що в цій зоні альтернативи зрошенню немає (табл. 3).

Таблиця 3 – Питома вага зрошення у виробництві основних сільськогосподарських культур, тис. тонн

Культури	Роки (у середньому)			1998 - 2000 рр. у % до 1986 - 1990 рр.
	1986-1990	1991-1995	1998-2000	
Зерно - всього	2017,6	1518,5	1015,7	50,3
в т.ч. на зрошенні	548,6	505,4	428,6	78,1
Питома вага зрошення, %	27,2	32,2	42,2	-
Кормові культури (корм.од) – всього	1840,0	1365,1	373,2	20,3
в т.ч. на зрошенні	953,0	836,3	251,5	26,4
Питома вага зрошення, %	51,8	61,3	67,1	-

У період 1986-1990 рр. ефективно використання водогосподарського комплексу та зрошуваних земель, дотримання структури посівних площ, застосування індустріальної технології вирощуван-

ня культур дало можливість забезпечити середньорічний валовий обсяг зернових в межах 2000 тис. тонн, тоді як у 1998-2000 рр. – лише 1015,7 тис. тонн, відповідно кормів (корм. од.) – 1840,0 та 373,2 тис. тонн. Разом з тим, дані таблиці 3 свідчать про те, що навіть в скрутних економічних умовах використання зрошення значно впливає на виробництво зернових і кормових культур. Так, питома вага виробництва зернових на зрошенні складає 42,2%, кормових – 67,1%. Наведені дані свідчать про необхідність оптимізації зрошуваного та богарного землеробства, ефективного землекористування на основі раціоналізації структури посівних площ, сівозмін та використання резервів зрошувальної води на землях – “супутниках”, що є гарантом підвищення врожайності сільськогосподарських культур і збільшення виробництва продукції як рослинництва, так і тваринництва.

У вирішенні цих проблемних питань необхідне дійове правове забезпечення виконання основних положень Земельного Кодексу України з раціоналізації землекористування. У цьому плані проводиться земельна реформа, створена відповідна правова база, розроблено понад 30 законодавчих, нормативних, інструктивно-методичних актів і документів. В умовах приватної власності на землю, актуальним є дотримання положень основного земельного закону, особливо – контроль за використанням та охороною земель, моніторинг земель, державний земельний кадастр, економічне стимулювання раціонального використання та охорони земель, відшкодування втрат сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва. Система виконання цих законодавчих актів вимагає постійного удосконалення механізму дійового забезпечення відповідальності за порушення земельного законодавства, що є гарантом охорони та зберігання земельних, водних, виробничих ресурсів, раціоналізації землекористування в нових умовах господарювання.

Використані джерела:

1. Щорічний статистичний збірник, Сімферополь – 2001 р.
2. Земельний Кодекс України, Київ – 2001 р.